

Из полесских записей Н.И. Толстого

По инициативе Н.И. Толстого в 1962 г. Институт славяноведения Академии наук организовал первую экспедицию в Полесье с целью сбора лексического материала для полесского диалектного словаря¹. В 70-е и 80-е годы полесские экспедиции уже носили комплексный этнолингвистический характер и ставили своей целью сбор материала для этнолингвистического атласа Полесья². Н.И. не только идейно и организационно возглавлял эти экспедиции, но и принимал непосредственное и самое активное участие в полевой работе. Ниже публикуются некоторые из его записей, сделанные совместно с С.М. Толстой в западнополесских селах Спорово (Брестская область Белоруссии, Березовский р-н) в 1974 г. и Щедрогор (Волинская область Украины, Ратновский р-н) в 1979 г. Расшифровка с магнитофона выполнена М.Н. Толстой³.

При передаче диалектной речи используются принципы украинской орфографии. В диалектных записях в угловых скобках даются пояснения; в квадратные скобки заключаются не вполне надежно слышимые отрезки диалектной речи. Реплики собирателей, как правило, опускаются; те, которые оставлены, приводятся в таких же скобках. Реплики других информантов даются через тире и помечены символом (2). Пауза или перебив в речи информанта обозначается двумя точками, перерыв в записи или расшифровке — знаком [...]. Знаки препинания отражают фразовую интонацию и синтаксическое членение текста. Никак не отмечаются русизмы в речи информантов (особенно частые у Василя Петровича Липского). Сведения об информантах в части записей отсутствуют.

¹ О конкретных задачах, участниках, результатах и материалах полесских экспедиций 60-х годов см. Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). М., 1968; Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря. М., 1968; Лексика Полесья ў прасторы і часе. Мінск, 1971.

² Подробнее см. Полесский этнолингвистический сборник (М., 1983); Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне (М., 1986); Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья (М., 1995).

³ Выражаю искреннюю благодарность уроженцу и знатоку Полесья Федору Даниловичу Климчуку, просмотревшему тексты и сделавшему ряд ценных замечаний. — М. Т.

ЗАПИСИ ИЗ С. СПОРОВО

Канун Ивана Купалы

(2) Ну́, всьо́ робіли, тяга́ли [...] Лотки витяга́ли, е́ти пацани́, да. На у́лиці. — Тото́ то було́ да́, е́то було́ та́к, типе́р то́ лю́ди ни [зна́] е́того. Тото́ вуча́ствовали больші́, в е́том де́ле, ни но́ пацани́. Во́т у на́с тут бу́в євре́й, Ша́хна назива́всь, йо́го нѐмці.. йо́го с фа́мільіи скасова́ли. Нидалеко́ ото́, а ту́т бы́л такий Я́ким. Ву́н бу́в ве́elmi сільний. Ву́н якїх-то.. три́цять пудо́в на сибѐ мо́г нисьці́. А ше́ мо і бо́льш. Так он назбира́е е́тих.. кавале́рув до себе́, і во́т е́того Ша́хну загроможда́т лотками, брѝвнами, он ни влѐзет ника́к. Всьо́. А ву́н са́м бу́в по́варом у зѐмського нача́льника. Понима́ете? Е́то то при царѐви. Большо́й нача́льник. Ну́ і то́, й то́, у ге́того жи́да вже лю́ди нос.. роски́дають ге́тес.. чи́сто всьо́, вже ви́пустять, а то та́к би вун пропа́в би та́м, и всѐй.. Ше́ на́вить у ко́мин і борону́ накі́дають. Е́тому євре́йови. Понима́ете, робі́ли! Е́то при царѐви, е́то я по́мню. Ну́ і е́той ж жи́д, зна́ете, а жи́д бога́тий купѐц, євре́й е́тот, купѐц. Во́н уже́ ра́тника, стра́жника, вже́ в полі́цію [...] забирѝт і уже́ хочи́ть укара́ть! е́того са́мого, зачи́нщика. Ну то шо́, при́дут до йо́го, то́ вун як ви́йде до йїх, то́ повті́кають, розжи́не́ дід е́ту полі́цію, хтѝ куди́ ті́кають. Вони́ як побача́ть йо́го, так стра́шліше, в йо́го ж.. во́, ру́ки во́, як я товщичи́ні, то́ йо́го такий ру́ки, такий здо́ровий бу́в. Во́. І повді́рають. Ну́ шо́ ж, а де́ло ж и́дьо́т до зѐмського нача́льника, зѐмський нача́льник су́дить. Де́ вун сво́го по́вара бу́де су́дити, ву́н і про́сить [...], як при́йде. «Ни трѝга́йте, говѝри́ть, йо́го. Потому́ шо́ мні́ при́дица су́ди́ти, ка́е, та я́ ж ни бу́ду сво́го по́вара су́ди́ти. А як ві́те, говѝри́ть, йо́го трѝга́ти ни буди́те, та ву́н ва́с ни [...] <будет> трѝга́ть». То е́то було́, е́то я по́мню. Ниви́домо шо́ ви́робля́ли. [С.М.Т.: А сего́дня у на́шей хозяйки́ ворота отцепи́ли ма́льчишки, сняли́ ворота и заброси́ли сосе́дке на картошку.] [...] І вози́, на́вить шче́ тяглі́ на ха́ту, засу́нуть во́за. Ха́та як [...], то на ха́ту та зати́гнуть, кри́шички ни́зкі́ булі́, тай на ха́ту зати́гнуть. Е́ти́ шо́ ри́би ло́вля́ть, на ставкі́, во́, как ми зове́м, і [...] смі́кали тудá. Ну́. [...] То́лько на Я́на. (Васи́лий Петро́вич Липски́й)

Игра солнца

А то́ то́же на Я́на. То́же на Я́на. Ге́то вже́.. ви́д.. ге́ти вже́ ди́вяця, е́ти стари́е, ге́ти во́, же́нщини́ встаю́ть і ди́вяця, шо́ гра́е со́нце. І то́чно гра́е. Ну́ я́ ни ви́да́в, оно́.. Воно́, оно́ вже́ вони́ ка́жуть, шо́ оно́ вже́. — (2) Е́сьлі́ харашѝ со́нце всхо́дить, і на йо́го насмо́трисься, в гла́зах же́ полу́ча́еца.. — Не́, бра́ця.. [...] Шчо́ гра́е, то́ гра́е. [Та́м та та́м то́лі гра́е.] Ми́, ми́ вже́ типѐрка мо́лоди́, то́ вже́ ни хочѝм ві́рити. А ні́коли.. а чо́му́ ж то́ дре́вни́й ві́рили і.. ни вра́ча́ми лі́чили́ся, али́ са́мі

себе лічили. Чому такєс. Онї всьо зналі. Типєр відіш, чому типєр медицина кінулась до старіни. Чому вона типєр кінулась до старіни, а чому вони типєр признают і.. прополісом, єто клєйом пчелінним, єто вже їм.. пєрве лікарство вже нашлі вони. Почому мьодом. Вѳт. Зьміїним ядом, пчелінними ужалєніями, єто ж всьо в старину єто було, єто три тишчі лєт тому назад, браця. А чому вони кінулись знов до старинї. (*Василий Петрович Липский*)

Лечение заговорами

Нїколись зільями вилічивались. А от взїти ковтун. Болєзь. Єто болѳтня хворѳба, ковтун, єто в волосах крутїть так ѳ. Єто бїли такі старушки, шчо вони брали зєлье, вѳт єтеє вѳ, і виговарвали. Є молїтви такїї, говорїли. І дадуть єтого зєлля, шьоб парив, і пїв, і ѳт такї тїбї на волосах пов'юца колтунї, і вихѳдять здорѳвий <sic>. А єслї ни виговарвати, тѳ той ковтун всьо здєлає, можє чоловіка і парелїзовати. Можє.. ну всякі бєдствїя можє зрѳбити. А тѳ виговорать, здєлають, шчо то він.. настѳя[шчий] здорѳвий. [...] Бїли такї старухи, ѳт у [Крісли] бїла [...] старушка, ужє можє умерла. Бїли такїї. Бїли. Ув Обрѳви бїли, ѳт єздїлі. [...] А типєр ровматїзма ни вїлїчат. А чому тогдї вилїчали єтими зїллями, єтим.. бабки. Пѳвностю вилїчали. Вилїчицца пѳвностю, здорѳвий чоловік. А типєр.. лїчат, лїчать єтїй ровматїзм єтими укѳлами всїми, ни вилїчать. [...]

Альбо рѳжа. [...] У минє ше в пацана появились на ногє.. [...] Появилась [якія] рана, на носї. Она печѳт ми, печѳт, ни дай Бѳг, ни мѳжу ходїти, краснѳта вкругѳую. Старїк муї, дєдушка, говорїть — идї.. до тєї Явтушихи. Вона — єто в тїбє рѳжа. Вона поговорїть, і пройдѳт. Мнї ни вєрицца, ну дє, шо пошептала і пруйшло. Ну, но вїнужден їтї, бо бїда вже, вѳчень болїть. Пошѳв я до тїї жєншїни, она взяла, і зи льну такїх надєлала кѳлечѳк, ѳ. І взєла мни на нѳгу єту наложила платѳк, і тогѳ лнѳ, і спїчку вїтигла і шєпче, шѳ-то шєпче, хрїстица, мѳлица Бѳгу, і шєпче і палїть. Як взяла вона палїти, мни гєте, а той льѳн як став горїти, так ѳд минє вся болєзь ѳдгорїла. Всьѳ! Пройшло мнї всьѳ, як.. як [лїц], як всьѳ вона к рукам ѳдала. Бєз лікарства. Бєз мази, бєз ничѳго. І типєр виговарвають.. Ну шѳ, шѳ такєс єто? Шѳ буде лікарством мазала, чи шѳ, а тѳ.. а тѳ такєї.. і сьватєс вона говорїть, [ни тѳ шчо]. Бо хрїстица, мѳлица Бѳгу. [Н.И.Т.: Вот моя бабушка кровь останавливала. Иголкой. Напишет и как в дерево, в дерево иголку так воткнет, так кровь остановится. Женщины просто кровью исходили, а она останавливала.] По нашѳму, замѳвляють крѳв. [...]

Аб[а] собака, а тѳ ж дядько муї єтїй [...] вот як бєшина собака вкусьить. Вун їз хлїба такїї робїв.. галушичкї робїв, з хлїба пичѳного. І давав їсти, чи.. чи собаку як покусає тѳ бєшина собака, чи чоловіка як

покусáе, чи корóву, чи шчó. Та [вúтигалося...] І тóже нішто говорív. Оно́ ни зняю штó. І дáсь [...] і всьó пройдьóт. Ни трéба ни врач, нихтó. Виговáрвав. (*Василий Петрович Липский*)

Защита от ведьм

Дід говорív, шо такії хóдят відьми, на Яна, ети, хóдят на.. на мітлáх, на стúпи їдуть. А шé каби тó б інтересовáть [...] да дéдушку питáв, та ўн би роскáзвав би, шó ёто к чомú. А́ли ж ёто вжé.. я ни питáв. [Н.И.Т.: Ну а чтобы ведьмы в дом не входили, что делали?] Ну, ёто ужé прикивú, вún бáло <бывало> прикивí на.. кля́мку на Яна. [...] То прикивí насаджáе, в хливí, в хáти, вездé, шоб відьма попиклá пáльци [і ні] войшлá в ёте, в хлív і в хáту. [Н.И.Т.: А на яком месте вот прокиву клали?] Ну за кля́му. Таки́ кля́мки булі, во. [...] Вóт, я покажú вам ёту кля́мку.. Вó, ёто називáлось, називáеца по нáшому кля́мка. О. То вóт сюдá прикивí накладáли, во, во, зьдэсь. Всю́ду, і в хáти.. [Н.И.Т.: А если какие щели вот так были?] Дé в щéлі, [...] тудí напхáли, каб ужé відьма ни войшлá в хлív. [...] шоб попикась да ни войшлá в хлív, шоб молокóви ни зрóbила ніц, скотíни. [...] <Ведьмы> то молокó тóчно попсúють. Попсúють. Я́ ж вам роскáзвав, тúт булá такá ёта Бúтиха старáя, у тúм концé. І она́.. а муй дéд тák шо вún знáв, кó шчó <кое-что>, вún брáв такé на Яна зíлле, і тák [ніде] пуд двéри пускáв тéс зíлле, і ужé ёсьлі врóдица теля́ чи молокó, то ужé відьма тáя ни зрóbить. Ния́к. Ния́к ни зрóbить. А тó вун забúв на Яна зрóbити ёти́ прáхтíки. І тáя Бúтиха копáла нáм картóшку. Ну а старíй покóйник д.. ужé постáвив мáсло ёти длá робóти, там сёр, змитáна, молокó.. Ну і стáли їсти, поїли, на другóй дéнь молокó попсóбанеэ. Ужé та кíсле молокó, тя́неца кáк.. кáк сьо-рнó <всё равно> кáк соплí, нó, тák ó. В[е]зьмьóт лóжкою і тя́неца. І óт муй дéдушка гóвóрить — «Я́ зняю, хтó то зьдéлав. Пойдí і приведí сюдá, в дóм. Скажí, шо дéд говорív, шоб тí пришлá». И я ходív, вона́ аж на тóм концí булá, [в Прокупчаках мí зовьóм], од Зьдйíтова. І я ходív, прив'їв, і всьó вún, знáчить, юй дáв, вона́ бідна булá, вún дáв юй.. жíта дáв, там де хмéло дáв, картóшки дáв, і кá, «поговорí тí.. от пóдуми», пóдуми ёто називáли такі́. Ну й вона́ поговорíла, і всьó пруйшлó, вжé дíd кá, «Бóльш тí вжé мні ни зьдéлаеш». І ёто прошлó [пока́ в нас] молокó. Ну то ёто вжé я тóчно зняю. [С.М.Т.: А подумы это что такое?] Пóдуми знáчить.. — (2) Молíтва такáя. — Не! Пóдуми ни молíтва. Пóдуми.. пóдуми такéс відьмáрьське зрóbить, ёто називáеца, пóдуми.. відьма подúмас. [...]

[Н.И.Т.: А вот от этих глаз какое средство есть, чтобы защитить от этих глаз?] Ну такéс, такá ёсьть знóв молíтва, жéнщина чи мужчíна одгóвóрить гéте всьó. [Н.И.Т. Ну молитва есть против беса, я знаю, «Да воскреснет Бог наш и да расточатся врази его...»] Ну вóт,

это для.. А для этих подумов знов молитва, така, молитва говорица. [Н.И.Т. А какая молитва?] Я йийо ни знаю. Тут же ж есьть такиі, што говорят подуми. А вот його <другого собеседника> тьоща о, то знов говорила, если заб'еш, шоб-нибудь, ударився чим-нибудь, поговорити і получяет. Да. Я сам на сибі спитав. — (2) Я помню, вон етий.. старик один. Если вкусить змия, то он одговаривав. Змия. — Это одговаривают, это.. і если бешиний собака вкусить, тоже одговаривают. — (2) Он мні росказывав, говорить, «На дубі на акияні, на остриві на Бурани. Там стояв дуб. У цом дубу три гнізда. А в тих гнѳздах три змия. Одна корчова, лугова, тенна, подрубна, водяная», [вун зачнѳт и] всі змиі шчитат. «І я, — говорить, — прошу, і прошу бабушки.. Антонувной», ілі Григор'ївной, ни знаю отак, штоб виговорили.. это дело. Ну я ж ни запомнив, я ни читав бѳльши. Он мні дав записку, а булі такиі слова, шо я їх ни мог.. розобрать. То гетий старик вот это говорив, шо одговаривает рѳвно од змиі. [Н.И.Т.: А как начиналось, «На дубе на..»] — (2) На акияні. На остриві на Бурани. Там стояв дуб. У том дубу три гнізда. У тих гнѳздах три змия. Уже вун их [зачне] шчитат. Там корчова, лугова, тенна, подтенна, подрубна, псковая.. эти саміе змеі. Какого она віда. І виговарвали. [С.М.Т.: А тenna это что значит?] Ну тенна в тину где-то ходит. По тинах, по.. по лугах по этих.. Ну, так я помню. (*Василий Петрович Липский*)

Средства от испуга

Кого вонѳ ни злякаєца, ілі корѳви злякаєца дитя, лі собаки, от уже встрижеш и тоже пудкурвасш. Излякаєца вѳт малинке скотіни там, лі собака там бреше да злякаєца дитя, вже убстрижеш його і.. — (2) Шерсьть тую уже. — Так само і чоловіка, німѳожко озмеш да й.. А вже ой тепер у нас так, если о перепугаєца, кого ти би ни злякавса, то вже убстрижеш. Сам сибѳ і... От я нѳчку кричала, [а]дней нѳчи [...] Мні такѳ як присница шо страшно, я боѳсь надто, і я кричу в нѳчи. А я спала с свейю внѳчкою. Также злякала мѳчно, так вона.. пару дѳн мѳчно кричала и вона в нѳчи. Также я сама сибѳ убстригала, до бабушок водила, гетим зілечком о питкурвала, чортополохом и.. сеньтьяном, йиі пройшло. Ну запалиш там у.. чашичку положиш, там жаринку положиш, и.. теі димѳк на йиі йде. Той димѳк иде вже на йиі. [...] А то мні в сні, мні приснилось так. Мні снілось, отѳ в сні, снілось мні [да]. Мні такѳе приснилось, [...] А мні сніцца, шо пришѳв який чоловік, двѳ чоловіки, і жунѳчина, і такиі страшниі. І приходит тая жунѳчина і сюді за грубку де я сплю і да [вна] за руку тягне, а я йиі зубами кусаю, і «ви шѳо!» і кричу — коб минѳ ратовали вже. А она кричит: «Тѳтко, ай шѳ тобѳ гѳто». І Василь пидскѳчив до менѳ, «Маньѳ, Маньѳ, шѳ тобѳ это зробилось..» [...] во сні кричу. — (2) Едним.. одним криком, і

такім страшнім, шо.. [...] — Я́ часто [уге́], як мні шчо́ сніцца стра́шно, так я́ кричу́. Ча́сто я́ в но́чі кричу́. [...] — (2) Ё́сьть такі́ стару́шки, — Шо гада́ють. — (2) Вже́ вони́ гада́ють [е́ти сні́]. — Но́, но́. — (2) Но́ то уже́ роска́жеш, і вона́ вже́ тобі́ ска́же.. (Ксенія Максимовна Чепайло, Марія Григорьевна Лютич, Василий Петрович Липский)

Оберег детей

Ну вéчором, ё́то вéчором, коб ни́хто́ ни ба́чив скубу́чи те́й мо́х. Йо́го наскубе́ і принисе́ пудку́рити свое́ дитя́, ілі озме́ [...] у ко́лисьці, оти́ї пальо́нки [уворве́], коб ни ба́чила вже́ та́я ма́ти. І вона́ питку́рити свое́, вже́ йи́ї добре́ бу́де дитя́, а тво́е вже́ бу́де.. оше́ мо́же і уми́рти, як ти́ зра́зу ни пони[се́] до.. де́шчо робі́ти. — (2) То́же до [шепторо́вля] ходи́ли. — До шептору́в. Бо бу́де крича́ти, одні́м пéнтотом кричи́ть і кричи́ть, і ра́ди йо́му ни да́ти. О. Ге́тий мо́х увре́дний. Як наскубе́ш у ха́ти и пи́дкури́ш дите́й, як.. — (2) Ше́ й стрі́ху.. скубу́ть. — Ну́ ге́то уже́ як [ни доста́нуть...] мо́х, ё́то уже́ одне́ те́е са́ме. Шо́ вже́ іс стрі́хи, шо́ вид мо́ху. [...] <Берут мох или солому> у ку́тнього́ вгла́. Де́ в нас іко́нка виси́ть, ё́то уже́ по́куть та́м назива́ють у на́с. Ну́ уже́ як ту́т получа́єца, чи мо́ху наскубе́, [де є́] вона́ доста́не, шчо́ чи мо́х, чи соло́му ё́ту саму. [Н.И.Т.: А солому можно с любого места?] Не́, то́же так с по́кутного́ доста́ть. А ну́ мо́жно із лю́бого! беру́ть. (Ксенія Максимовна Чепайло, Василий Петрович Липский)

Порчу может снять только ведьма

А я́ ж ва́м роска́звав, шчо́ в мо́го ді́да був бра́т. На Кавка́зьи вун служі́в. Офіце́ром он бу́в, офіце́р бу́в. Ну́ й при́їхав в о́тпуск, значі́ть, ше́ при́ царéви. А ту́т сусі́дка бу́ла ві́дьма, Всти́мня. Во́т. І як вун при́їхав, та́к вун бисьо́ду та́кю де́душка зде́лав, то вун мні́ роска́звав. А те́й ві́дьми ни при́гласі́в, на ту́ю бисьо́ду. І во́т вона́ зде́лала, шо́ вун льо́г у посьце́ль, то́му офіце́рови. Ну́ тепе́р значі́ть шчо́. Ді́д ба́чить, шчо́ больні́й, і вже́ ка́же — ка́же, «Шо́ зробі́ти с то́бою, бра́т, ти́ ж хво́рий. Напе́вно, — говори́ть, — ге́та..» Всти́мня, она́ зва́лась бу́ла, — «е́та ве́дьма те́бі зроб.. зде́лала». А вун із а́рмії при́їхав ни ві́рить е́тим ве́дьмам. Так вун по́їхав до Кокори́ци, в Кокори́ци бу́в ві́дьма́. ві́дьма́[р] то́й [...], я́ ва́м роска́звав. Во́т. По́їхав до то́го. То́й ка́же, шчо́ «Вона́ сі́льнейша́ мене́. Ти́ ї́дь на Свё́нтово́лю (ё́то кило́митрув бу́де до три́цяті од на́с, напра́мік. Мо́ ше́ бо́льши). Та́м е́сь та́кий по́ фами́лії, по..» ни фами́лія, але́.. по у́лічним йо́го назива́ли Бо́нка. Ста́рик та́кий, ста́рик. Он ста́рше йи́ї, вже́.. е́ти ві́дьма́ри одне́ одно́го зна́ли. Ге́де они́ е́сьць. Ну́ і вун шо́, то́гда́ га́рци бу́ли. На во́дку. Га́рнец, ё́то га́рнец ку́лько́ буті́лок бу́в? — (2) Ну́ пя́ть буті́лок. — П'я́ть буті́лок, во́т га́рнец.. «Бери́ два́ га́рци во́дки, і ї́дь до то́го са́мого.. на Свё́нтово́лю до

того Бонькі». Поїхав, ну ёто дёло було зимою. Вун поїхав, а той Бонька на пичі спав. Анó старий порóга переступив, так зразу по мёню називае. Ни знав йогó й ни видав! Откуда вун і шо. А ужé по.. мёном зовьóт і откуда, знаёт. «А, — гóвóрит, — Андрéйка, Андрéйка. Как тi ни пропав, как тi здалекá, аж с сáмого Спóрова, такáа пургá. Я знаю, зачём ти приїхав, я, гóвóрит, пойду в сéні, і там узнаю. Чи я посóбблю тебi, чи нé». Ну і ун пошóв у сiни, потóм приходить и кáже так: «Я посóбблю, нó привези йогó сюди до минé. Шоб вонá йогó ни видáла». Тá вéдьма. Бо ёсьлi будé вонá йогó видáти, так вун всьо 'нóво <всё равно> помрé. А вжé покóйник муи дéдушка гóвóрит, так гóвóрит — «Ти здéлай їй, шо.. так, заплачу, шоб їйi скоренив». — «Я здéлаю, — гóвóрит, — так, шо їй гóлову заверне назáд. У посьтéли. Їй нóс будéт, — гóвóрит, — иззáди, і глазá, всьó». Ну й приїхав вун оттуда, дéд, і гóвóрить сáмому брáту, гóвóрит, «Брáт, так и так гóворив тéй дéд». А вун гóвóрит — «Дá, тi брáт плетьóш нивидóмо штó. Я, гóвóрит, знаiш кому служу — йогó iмпира́торску вилiчеству! Такóму й такóму служу! Я слугá. А я ишо пойду томóу вонючóму Боньке служить! Я ни вéру, ёто ни прáвда». Ї на дрóгий дéнь помньóр. Брáт йогó. То вун мнi гóворив, дéдушка. [...] Агá, а туй вун жéншини здéлав [нi] шо за дьóн трi у посьцéли задушилась. Гóловá булá закручона. Перекрутена. [...] А дiд же ж муи такий, шо вун ни врав. Вун такий бóв, вiрно завсягда вун гóворив. Бо вун нáдто бóв ригióзний, вун.. Вун.. ётот.. середá і п'ятниця вун скорóмного ни возьмьóт. Нiкагда, он поснéе. [...] Ун же ригióзний вéльми, Бóгу молiвся. І Вилiкий пóст, і Петрóвка, і Спáсовка, всьó постiв. (*Василий Петрович Липский*)

О черте

Ну вóт, я як бóв ше пацанóм, так служив у Кокóрици у чоловiка. Той чоловiк звáвся Василь. Ó. А в йогó брáт бóв, звáвся Ригóр. Брáт. І тéй брáт — ёто вун роскáзвав, той чоловiк, у котóрого я служив, тéй хазяiн. І той брáт заiмáвся вiдьмáрством. І óт приходить до йогó один рáз — сваток такий, свáто булó, гóвóрит: брáт Василь, ходiм ми поiдем.. есц. Назбираемо, тих дiл.. дiких есц. Там такий по iхньóму кручки називáюца, котóри лiтають. І вони нисуца по такóму болóти тóпкому, шо.. трóдно iх і збирáти. Óт, гóвóрит, і ми поiхали, і збираем яйца тiй, і чўсть — плаче дитя. Мáлиньке.. рибьóнча плаче. Мiж тéю купиною. А тáм купинá такáя шо знáчить большáя, вó! По шию. А тáм водá вкруговую. Ну ми кáжем — ну нiякá.. бродяга мáти, покiнула дитя, вонó ж можé втопитись! Давáй под'iдим до гéтого дитята. Под'iхали, кáже, ми до гéтого дитята, шо плакало, ужé.. а тé дитя ни плаче, али дiвица на нáс. Ми гóкаем — «Ёй! жинóчина! жинóчина! [Йди ти знаэш ёто] дитя, то ж утóпица дитя!» — никóй чўтки нимáе. «Шó, —

ка́же ун, — я надума́вся, трé взяти його́ додóму». Гéте дитя́. І мій, ка́же, його́ в лóтку посади́ли, привезли́ вже додóму. Як посади́ли до.. е́тес.. додóму привезли́, і посади́ли за столóм. Його́ на лáвці. Як посади́ли за столóм, як побáчило значить ікóни, образи́ — та́к [...] под пéчку. Сра́зу под пéчку, ё́то ж вóн мні говорив та́к. А то́й уже́, Ригóр, його́ бра́т, ка́же: «Одчиня́й ха́ту і сiни. Бо, — ка́же, — в тебí і за́рі потóлок зорвé». І вóн iс свiстом, iз рóготом, iз вiском як дóнув — то ка́зав, двi таких тóвстих бирéзини на надвóрку строшчiв йому́, полама́в. І пошóв. А то чóрт бóв. Ó. А то́й уже́ чоловiк, його́ бра́т, уже́ значить вóн ни навчiвсь, мýсить, дóбре вже за вiдьмара́, да вéльми вже ка́явсь. То вже́ де íде, де íде, то всьó хрiстицца і спiвáе сватiй молитви́, Бóгу мóлица. Ó, то́й Ригóр. Те я ё́то сáм бáчив, як вóн і Бóгу мóлица, як и хрiстицца, як и спiвáе, íдучи, ó всьó. Те я всьó тогó хазя́йна пита́в, — чо́го то, дiду? чо́го то вун ё́то всьó ё́ти сватiй молитви́ ё́ти всьó.. поé. Циркóвние, а ун ка́же — вóн ё́то вже ка́ецца перид Бóгом. Що ка́же, каб йому́ Бóг прости́в грiха́, шо вóн.. за вiдьмара́ учивсь. Ó то тóт роска́зував мні тóт.. старiк. Ё́ту вéщч. Ó. [...]

І я питаю́ — дéдушка, ну дiдо, шчó то такéе шо то вóн гéтак всьó Бóгу мóлица, і вóн мнe ё́ту iстóрию дава́й роска́звати. Шо ка́, óт шо це у нáс булó. Та́к и та́к, та́к и та́к. Шо ка́же, мнi.. вiвaлило двi берéзи таких, ка́, тóвстих, шó.. нивiдóмо якiх. А.. кажу́, якéе тó дитя́ булó, — ну ё́то, ка́, чóрт був. Як ка́же, я його́ як взя́в в ха́ту, ка́же, так ка́же як побáчив образи́ та ка́, [кóульки дошпотiт!]. А пóтум вже то́й, вже вóн, то́й бра́т ка́же: «Одчиня́й, бра́це, ха́ту й сiни, бо вóн тиби́ потóлок понисé». І тó ун то говорив. [...] Ё́то то́й мнi дéдушка ё́те роска́зав. Померли́ вони́ всí уже. (*Василий Петрович Липский*)

О русалках

У нáс старiе лю́ди роска́зували про русáлки та́к. Котóри [де] умира́ють дивкáми, старiйши тáм, молóдши, áльбо тiлькó дiвчина. І iх одiва́ють та́к як.. та́к одiва́ють iх, як одiва́ють молóдухи. Кладу́ть винкí, і пла́тте такéе, і всé, всé такéе одiва́ють, як молóдуху. Нó.. і iх уже́ ж.. в то́й дéнь Русáльний, як у нáс зову́ть, і зову́ть уже́ Рус.. Росáльний дéнь, і iх русáлками. Вони́ в то́й дéнь ё́то.. ну нóч'ю ё́то уже́ вихóдять вони́. Врóдí уже́.. навéрх уже, на.. вихóдять вони́ iз зiмльи́, о́казуюцца такiми як.. як були́ дéвущками, дивкáми, ну і та́к iду́ть вони́ врóдi.. по жи́ту, по конопля́х, хóдeть. І та́к всьó говори́ли, шо та́к.. уже́ вони́ бува́е шо i.. шо ляка́ють кóе-когó. Лóветь, [та китiкають]. Ну гéто вот тóчно ни́хтó ни.. ни вiдавал, але ж говори́ли старiй гéтак. Ну і то́й увéсь тiжди́нь називáе.. зовéцца уже́ Росáльным. Од нидiлí до нидiлí. А пéршого дня́ уже́ зовéцца.. ё́то вже Росáлка, то́й дéнь зовéцца Росáлка. Тó.. вивиша́ють уже́ бабí пуд ха́ти, на насiлицю сорóчку, андара́к,

хварту́х, і на́митку, ё́то до схóду со́ньця. І вісить цілий дéнь. До вéчера. Ё́то всé. Ну́, шчита́ють, шо же вони́.. ну́ ка́жна.. ка́жна вже.. дочка́ до сво́ї ма́тера прійде, вона́ уже́.. возьме́ там.. і одé.. уже́ есьлі.. як вона́ та́м нивбра́на, то вона́ возьме́ вже ге́те і убирéцця, вже́ вона́ сибі́ сво́бóдно хóдить, цілий тиждинь гуля́е, бо ма́ти і повішала пуд ха́ти то́е шо ю́й трéба. А котóра вже ма́ти ни повісить, то та́я русáлка вже хóдить нидовóльна й пла́че. [...] Ма́ть, котóрий уже́ дочка́ умирла́ дівчин[ию], так та́я уже́ обіза́тільно вже́ довжна́. [...] Ну́ такі́ о́, і такі́ї старі́ї [...] говорі́ли, ё́тий та́м ба́чив, то́й та́м, а то́чного ни бу́ло. [...] Говорі́ли, одний дру́гому пиридава́ли [...]. То́й там ё́то ба́чив, там то́й ба́чив. Одне́ дру́ге ляка́е, «а́, ти са́м ни йди́ ко́ля жи́та, бо як злóвіть, то заки́кають».

Ходячий покойник

Часо́в в двана́ццетъ ё́то му́й сін ишо́в. До то́шчи св[е]і́. Дівица, а світица в йи́і огóнь, і хтó-то сто́ить у вокно́ дівица, на дворі́. О́т вун подихóдить, вунни боя́вся, вун подихóдить, [дúма, хтóто].. хтóзагля́дае в окно́ туди́. Подихóдить вун, аш то́й сто́ить, всьó, та́я ша́пка, нагави́ци на йу́м, всьó, та́й косьцо́м увéсь, шо́ ву́н ходи́в. Та́к вун испугáвьс. И ву́н уже́ ста́в, ни йде́, ни сюди́, ни туди́. И ву́н уже́ до те́ї то́шчи в ха́ту вб́їх[чи] і ву́н уже́.. нимá, вун ни ба́чив вже́ йогó, дé вун поді́в. О́. І приході́ть до до́му і ка́же, «Ба́тьку, — ка́же, — чи мо́же відатись ув очу́х, як хтó умре́?» — «А шчо́ там такéе?» — «Но́, — ка́же, — я ба́чив Анто́ся Ха́нчиного», — ё́то ма́ти Ха́нкою зва́ли, і.. а ву́н Анто́сь зва́в. «Я́, — ка́же, — ба́чив Анто́ся». — «Ё́то ти́, — ка́же, — набрав́сь ля́ку». — «Не́, — ка́же, — ба́тьку, ба́чив. Ба́чив, всьó, я подийшо́в зувсі́м блі́зко до йогó. Подийшо́в і.. уже́ і загі́нув ву́н. Анто́сь, — ка́же, — всьóй, на нагави́цах ти́ї чирво́ни бу́лі ти́ї..» [Воддéльни] в йогó нагави́ци бу́лі, да́к чирво́ни [тру]па́точки повши́вати бу́лі. «Анто́сь!»

Но́ то ка́жуть перевéдений бу́в. — (2) Перевéдений же, шо́ то сі́мінем оти́м, лу́шчиком.. — Лу́шчиком. — (2) Обсипа́ють хорóми. — Ну́ну́. А то вже́ ка́жуть та́м чоло́віка пи́ривидé йогó відьма́ та́м, зроби́ть шо́ вун умре́. Перевéдений, у на́с говóратъ. То то́й вже хóдить. То вже́ йогó обсипа́ють ха́ту око́ла лу́шчиком, і на мо́гили, отáк, усю́ вот. До́м сву́й обсипа́ють лу́шчиком. Ї́мне такéе, лу́шчик назива́сца. Уже́ вун ни пойды́о́т, бо́йца то́го лу́шчику. (*Ксения Максимовна Чепайло, Василий Петрович Липский*)

Защита от нечистой силы

У хлі́ві ганя́е корóву, приду́ в хлі́в, вона́ бу́де по́тна, ілі́ коня́, лі́ корóву. Ганя́е. То́же той са́мий лу́шчик обсипа́ють у хлі́ві. [...] Круго́м, круго́м хлі́ва. Круго́м хлі́ва, і в хлі́ві поси́плеш, і круго́м хлі́ва. — (2)

Ужé. як по нашóму кáжуть чóрт, то вжé вун ни пуйде. — Ну ни пуйде. Ó. Так уже в хлív, придéш у хлív, вонá такáя вся мóкра будé, íлi корóва, íлi кóнь, он вся будé мóкра, и [...] так с тiждень будé так мучити йиí. Ну вже покá.. трéа шукáти вжé отó лúшчику, там шé такiй зiллá ё, сватiй ó. Чортополóх ёго. Агá, святiть йогó вжé. I вiшають тáм в хлív, корóви на шii вiшали. Ну тáм вжé i в хлiвi там пéрид ётим.. на двéрюх, над дверiма. — (2) А тó вже на Яна, тó [пекиву] затикають. — Ёто вжé [прокиву] затикають, агá. [...] — (2) Ужé як вiдьма хóдит, тогдi попечé пáльци, ужé вонá ни пуйде в хлív. [...] — [А ёгот] чёртополóх у нáс ужé святiть йогó, i вжé йогó диржáть, як вiтьгор.. — (2) Як вiтьгор подвiяв. — Вiтьгор! — (2) То вже кúрюють íм, подкúрвають. Та тiм чертополóхом. — Тáм перепугáецá, по-нашóму злякáецá, тóже пидкúрвають. — (2) Тóже подкúрвають. — Ётий боркун, чортополóх.. — (2) Боркун, сеньгiян. Ёто трé гéтого зiллá. Сьингiян i боркун, чёртополóх. (*Ксения Максимовна Чапайло, Василий Петрович Липский*)

Глаз коня⁴

Ёто мóже ни трéба писáти, у менé тóй кóник б́ув. Чóрний тóй, монгóльский. I óт в ётуй сусiдки, от ёй мóжна привестí. Шухля на í напáла, ёто лiхорáдка. I напáла так, шо ни як iй ни мóгли посóбити ёти врачi. Понiмáете? [Хрiну], шó вона ни робiла. А нiкто сказáв юй, шо трéба гéтого коня поцоловáти в воко. I пруйде ёта лiхорáдка. I прихóдит до менé i прóсит, «Дáй кóника». — «Нá шо?» — «Я поцолóю в очкó йогó». Ну шó ти!.. А в минé такá привiчка, кáжу, «Вухó твоё голóдноё. Шó кóник посóбит, трéба врачi, ни кóник!» Вонá кáже — «Я вже по врачáх хóдила, я ни здúжаю хóдити, дáй поцолóю». То вонá мнi розкáзвала, як цоловáла, то такéе солóдке тéе óко булó, куньское. А кунь.. ёта лóшадь то шé iй i гóлову подхилiла, шоб онá цоловáла. I як поцоловáла, то казáла, так смáчне вонó булó, а як зайшла додóму вже, як зорвáло вонiтовáти ié, то по нашóму бльовáти. То вiбльовала нивiдóмо шчó, i перийшла. Перийшла отá болéзь [а]д iй. (*Василий Петрович Липский*)

Охотничья магия

Ну мий дéдушка розкáззав, же знáчить б́ув чоловiк у нáс, в нашóй деревнi Спóрове. I як, чи то вун.. сáм вiдумав, чи йимú хтó сказáв, шчо знáчить трéба на Благовiшчiне Сватéе стрилiяти в Бóжу Мáтрi, проз окнó. Вóт. I як попадéш у Бóжу Мáтрi [...] прострелиш, то вжé

⁴Об индоевропейских параллелях этого текста см. в статье Вяч. Вс. Иванова: Ритуальное сожжение конского черепа и колеса в Полесье // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы. М., 1989.

етию.. ётим ружьём, як пойдьош на [а]хóту, то кáждого зьвёра б́диш ужé убивáти, ужé воно́ б́де пали́ти, значить. Вóт. Прóмаху не б́дет. I нихтó нi знáв и нi вiдав, ётого дéла, шо в́н дéлав. А пóслi кáк пришлóсь йому́ вже помирáть, так в́н попросiв, шоб бáтюшка при́хав, привизлi до йогó свьяшчённика, на iсповедь. I в́н ети грихi признáвсь бáтюшьци. Як признáвсь бáтюшьци, так перепугáвсь бáтюшка, шо за двá днi бáтюшка помньóр. Вóт. Ёто мий дéдушка говорiв. [...]

А óт знóв мнi <один охотник> казáв, роскáзвav, тóже нáдто охóту, шо на Благовiшчине стрилáв, три рáзи стрилáв, i ни спалиáа стрiльба. Ни моглá вiстрилити. На свáто гéтее. А пóслi.. ужé ёта сáма стрiльба, послi свáта, стрилáла. Патрóн, значить, ни спáльовав, на тóй прáзник. (*Василий Петрович Липский*)

О праздниках

Вонó.. гéто називáцца Вшэсьте. Прáзник. I в́н, у нáс тáк кáжуть, шчо в́н ни такiй сватнiй, як варовнiй. Ёсьли.. Óт у нáс одного́ гóда поiхали до Хóмска лю́ди на Вшэсьте. На базáр. Лóткою. А вишла большáя т́ча, тiю лóтку переверну́ла, i тiх лю́дей потопiла. [...] спаслi одну́ жёншчину, i ёдного́ мужчи́ну спаслi. А жёншчина i мужчи́на втопились. Ёто на Вшэсьте. Ну́ i у нáс то кáжуть же, шчо Вшэсьте — то з рóду з прирóду. I стáри лю́ди [прокáзвavють], што.. Ушэсьте ни такéе сватнéе, як воно́ варовнéе. Опасáюца всьó гéтим дньóм. Ї iшчé Дися́туха в нáс називáють. Пóсля Вели́кодня óт.. посля Пáски, дéсять нидiль, гéто пройшлó, ужé тáя Дися́туха булá. Óт уже вона́ пройшлá. Тó тóже у нáс називáють, шчо.. на Дися́туху тóже ни хóчуть iти, ни косiти, ничóго ни робiти, тóже од.. лю́ди.. сватку́ють. Тóже чоловiк у нáс.. Кóлись косiли. В тiй годá, кóлись косiли, гéто ужé давнó, шé при Пóльшчi ёто булó дéло. Шчé косiли. Али́ тóй.. Тогó чоловiка, у́н пошóв косiти, та чоловiка вишла хмáра да й забiла на радú. На боло́ти, на радú забiла. Дé косiв, на радú. Iй от тогó врёмня стáли лю́ди сватковáти i ни стáли косiти на.. на такúю во. На тóй дéнь, на тiю Дися́туху. Онá тóже такáя.. врédная. Шо ужé сватку́ють прóсто i ни йдúть косiти. [...]

Шчó Бут дáсьть, теé i б́де. Дé Госпóд нáйде, тебé, i у хáти нáйде, i.. i на дорóзи нáйде, гдé твоя́ судьбá, всúдою ни мiне. I тебé всúдою нáйде. [...] нигдé ни спасёсься. Штó назнáчона судьбá, всúдою [...] i б́де такáя. Шчó тебi назнáчоне, теé всúдою мóже б́ти. Нидé от йогó ни закриёсься. (*Ксения Максимовна Чапáло, Мария Григорьевна Лютич*)

О бусле (аисте)

Ну́ му́й покóйник дiд роскáзвav тáк. Шчо гéто б́силь с чоловiка взятiй. Ó. А я питáв — а як вун, дiду, с чоловiка взятiй? Ну казáв,

шчо як Буг ёто так зроб.. дав чоловіку вінести ёти.. гадиннэ, різного, у міх позбираў, да каб заніс.. — (2) Жабі, гадиннэ. — Всьо ёто заніс у такую бэзну да каб и укiнув з міхом. Тóму чоловікови, ето Буг дав так. А той чоловік думае — шчо ж ето мні Буг дав? Трэба мні побачити, [...] я ни відав, шчо я несú. — (2) I тяжко нести, i ни відае шчо. — Ну и вун узяв гэто, розязав да став дивiтись. А гэте гадиння як з гэтого міха пошлаi да повтiкали, да й.. Вжé приходит до Бóга да й каже, питае Буг: «Ну шчо ти, пустив уже гэте, гэте шчо я тебе дав, кiнув туди?» — «Кiнув». Обманув. Ну Буг каже: «Раз ти мине обманув». А Буг каже: «Нé, ти ни пустив, але вони втекли от тебе! [Нашчо] ти дививсь». «Та раз ти обманув мине, то будеш ти ходити iх збирати, iсти». — (2) Бúсьнем став. — Да зробив його бúсьнем. И вót бúсиль взятый, ка, с чоловіка, бач, каже, вун гадиннэ iсьть. Бо каже.. А у нас вони були на клаўни гнiзда поробили з однеi сторони i з другеi. Ну я пацаном усю любив лазити туди, дивiтись, шчо як вони яйца несуть, усю. Так вун каже — ни можна його чепити. Бо вун с чоловіка, вун розумний. Бо вун може назбитковати. «А шчо вун може зробити?» — «Вун може головешку взяти там де ученик.. ётие пастухи кладуть огонь, то ун подкрадеца, озмь головешку з огнем i запалит тиби хiва, чи хату, шо-нибудь». Бо каже, такий случай був. Збитковали [...] гэтого бúсьля, то гэто його бусинят, котери вун.. приво.. значи, вигодуе, то ёти.. ну клали огонь, ётии пастухи. Та вун головешку з огнем взяв зуби, у дзюб, и принис подложив пуд тее гнiздó i стрiха схватилася, i хорóми попалив. Тре уже боятись. Пазити, дивiтись. Ну, мо i правда. Старики говорили, то.. [...] I каже, вун до гэтого.. i вун же ж, каже, бач, i до чоловіка приот мае, значить. Виводица, чоловіка ни боiцца. Бо вун взятый с чоловіка. Ó. А гóвораць, шо ёсьли бúсиль на хати зробити гнiздó, i вжé i вун виводица, то вжé то добре, та шаслива хата, уже гром ни вдарить. Гром ни вдарить. [...] Вун полезний, потому шо вун.. бач, каже, як гнiздó зробити i виводица, то вжé туди перун ни дасьть, нигда. Правда гэто, чи нёт.. ано слихав. (*Василий Петрович Липский*)

О домашних ужах

[...] óде як були совéти пёрши, да менé вигнали туди в лiс рiзати дрóва. — (2) [Аси ёсьть як] гóвораць у кожноу хати ёсьть [...] — То гóвораць, домовии гужи. Ну й ми ночовали у теi хазяйки у Дидах, тее село називалось Диди. И ота хазяйка пострала нам на полу. I питае нас, чи ви тих гужуv ни боiтесь? Так я зразу схватив, сказав — шчо такее? Да я боюсь iх. Каже, тут у нас жид ночовав. Ó. Да в йомуv в клёсьни заліз, ёто в клёсьни сюди в ёту, в халяву, на [...]. Ó. Да каже, як завишчав, да вискочив. Той жид, каже. Ó. Ну.. та я всю нуч ни спав. А другий муй брат уже, нирудний брат, по матери вун мни рудний, а по

ба́тькови не́. То то́й служі́в та́м у [Лосі́ницах] у селі́, да та́м гу́жі хо́-
дят. То тії́ гу́жі.. ву́н роска́звае шо прійду́ть да [...] і́дять да подло́жить
мі́ску, то прихо́дять до мі́ски, і́дять мо́локо. — (2) Я́ в Маркови́чах
бра́ла я́годи, і́здила, ці́лий ти́жди́нь.. Та ми́ прійшли́ с те́ю ха́зійкою,
а ву́н в ха́ти у ми́сці ле́жить! — Ба́ч! — (2) То вона́ взяла́ да в ми́ску
на́ла́ кі́сло́го мо́лока. Да й по́ів то́го мо́лока і́ [забра́всь] пошо́в! (*Васи́-
лий Петро́вич Липский, Ксения Максимовна Чепайло, Мария Гри-
горьевна Лютич*)

О селе Спорове и шведах⁵

Му́й де́д говори́в, шо ге́те село́ населе́но царём Ія́ном Гро́зним. А як
населене́, е́то йому́ роска́звала зно́в ба́ба, його́ ба́ба була́ на сві́ти сто́
два́цять п'я́ть лі́т. О́. І його́ ба́ба по́мніла.. е́те, була́, як Пьо́тр Вели́кий с
шве́дами войова́в. І я́ його́ пита́в, а як ви то́.. значіть, я́ пита́в, на по́-
ля́нках, та́м в на́с да́ліко по́ля́нки би́ли, де́.. Як ми́ е́дем, і́ заго́ни такі́,
значіть. А та́м ле́с бо́льший, то́вста дуби́на, значіть, ві́ковая́. І я́ ді́да пи-
та́в, ді́до, чо́го то ту́т за га́би, нивже́ тут лю́ди е́то бу́ли? А ву́н мні́ рос-
ка́звае, шо як шве́ди войова́ли, і́ та́к лю́ди уті́кали в лі́с. Ге́ як од Гі́тлера.
О́т, од не́мцув. І його́ то ба́ба роска́звала йому́. Шо вона́ була́ в лі́си, йу́й
було́ де́сять ле́т, як шве́д войова́в. [...] І ту́т у на́с назива́ють одні́х
Шве́дами, одну́ сим'ю́. А по яку́й причи́ни назива́ють Шве́дами, е́то
значіть було́ та́к. Як уже́.. а як в лі́си бу́ли, та́к розве́тку пуска́ли, де́
шве́ди [...], шо́ вони́ зроби́лять, і́ всьо́ лю́ди хо́дили в розве́тку. А шве́д
туда́ ни му́г зайти́. Бо́ вни́ по боло́.. У боло́т[о] та́ким, боло́то, нипри-
сту́пне ме́сто було́. То ни було́ в них ни хлі́ба, ни со́ли, але́ прожи́ли
лю́ди за ри́бами. Ри́б мно́го було́, ри́б е́тих лови́ли, ри́би, да су́шили, да
товкли́, да на зи́му запаса́вали, запас робі́ли, вот та́к і́ прожи́ли, ті́ лю́ди.
А вто́гді ма́ло було́ люде́й, у селі́. Потому́ шо.. Си́л <се́л> мно́го було́. То
роска́звав, шо́ значіть та́к, е́то му́й ді́д роска́звав. Шо йому́ ба́ба рос-
ка́звала, шо́ як пу́стили розве́тку, бо́й ішо́в, е́то ту́т из.. из села́ на́шого
ту́т Ба́бинка зове́ца за селом́. А че́рез.. а та́м на тум бо́ці о́зера шве́д бу́в,
як одступáв. Та́м по́ля́нка назива́єца [...]. І арти́лерия́ ру́ска би́ла, туда́, у
шве́да. А шве́д сту́ль у на́ших би́в. А по́тум.. ни було́ вже, ти́шина́ ста́ла.
Як ста́ла ти́шина́, так оди́н.. уже́ нижина́тий, кавале́р, по́йхав. В розве́тку.
Пошо́в в розве́тку, і́ ву́н на ту́ю Ба́бинку зайшо́в, де́ то стри́ляли. Зай-
шо́в, а та́м лі́с бу́в, типе́р то́ вже́ нима́ лісу́. А то́ лі́с бу́в то́гда́, в то́е
вре́мне. І ба́чить ву́н, і́де шве́д. Як і́де шве́д, так ву́н скорей́ на хво́йну і́ у
го́лле і́ прита́йсь. Прита́йсь, і́ значіть шчо́ получа́єца. Е́тий шве́д розді́-
ва́єца. А та́м ко́ло́дяз бу́в, во́зьле.. е́тиє ви́копали, ни зде́ланий, але́

⁵ Сокращенный вариант этого рассказа опубликован в «Полесском этнолингвистическом сборнике».

вікопаний так просто, луг такий був. І колодяз. Он роздівасца, і значить, міє одьбжу, в тым колодци. І відіт вун, шо ни.. ни мушшіна, але жєн.. баба. Жєншіна. Так вун вжє опєвнивсь, думас — а-а. А оружіє повісила на тым.. на тої, на суку на тым, на хвоїни, дє вун. Сидить. Ну думас — стої, я типєр ужє ж тебе ни буду боятись. Тò ж баба! Вун, значить, злázить, і за тєє оружіє, і вжє «руки ввєрх». На йиї. Шо вжє йиї оружія нимá. А вна на лóшаді була. Верхóm на лóшаді була. Ётот вòт, тот вòйн, жєншіна. І она по-руськи йому заговорила. Говорить: «Слушай, ні убивай миня. Ёсли, говорить, нижинаг, то буду вєрна женá. А єсьли жєнáт, буду слугá. Нò ни вбивай». І вун єтого коня забрав, і йиї пов'їв туди в свуй лагир. Ó. Гєти люди: «[Так нá шо] тóго швєда прив'їв? Йой, забити єтого швєда!» А вун йиї вжє полюбив. Она красива була, — «Нє, — кáже, — я йиї за жунку себї взяв». І всьò. І вòт.. я питав, чому то гєто всє їх Швєдами називáють, дáда. То вòт ун росказáв, почому то їх називáють Швєдами. Оттуда пошлò. А стò двáццить п'ять лїт була на свїти, і вона. пómнїт, швєд як тòт велїкий войовáв. То булò. [..]

Здорòве плємя їх, óт і сичáс здорòвее. А знòв тут мнї росказáв чоловік одїн, знòв із.. Дмїтричї тут селò булò такєє, нивилїке, сьїм, вòсьм хáт, Дмїтричї. А фамїлії руськ.. єти.. нáшї, спòровськи. Стáло бути, їх нихтò ни пómнїт, як.. куди вони є, скуль вони тáм поєвїлось тєє селò. І.. мїжду болотáми, нї дорòги нимá, на островку тóкому, силцє. І óт.. той чоловік до нáс приїжжáв, єто вун як їде на базáр, вун у нáс ночовáв. І вун росказáв, шо.. і тáм клáдбишчá як зробїли, то вїкопають стòлько землі, і тáм водá. І в воду кладуть єтого грòба, протикають йогò, шòб ни сплòв, і тák закáпвають, двї смєрти. І умрє і втòплять. Ó. Ну і тáм був такий старїк ужє. А в'язи такийи рослї больш.. тòвстїї, большїї, тòвстїї, на тїх клáдбишах. І всьò тák, шо значить, копáють яму і викидáють кòсти. Мїсця нимáє. А якїї єто кòсти, чоловічєскї кòсьци. Ну значить, шо мєста нєт. А той чоловік думас тák, нò, говорить, як я умру, так я.. єтого в'язá, як вїкопають ужє, дáм грòшей, і водки, і шчòб єтого в'язá зрїзали, вїкопали. Тут ни буде кòстїй. Бо дрєвний в'яз. Ну і кáже.. гєте тєй чоловік ужє вун помньòр, Владїлєн ун називáєцца, єто ун мнє єто росказáє, і кáже, ми.. як ужє вун.. пришлòсь йому скòро умирáти, так вун кáже — «Нò, хлòпци, я вам бòчку водкї дáм..» А тогдї водка ни булá в єтому, в бутилкáх, али в бочòнках. Називáлись гáрци, гáрци брали, вò. «Онò ж [идїт] єтого в'язá лїквідировали і минє.. тут могилу мнї зробїли. Тут ни буде людєй». Ну і вїкопали гєтого в'язá, зрїзали, вїкопали, пенькá єтого вїкинули, і стáли копáти, і нашлї тáм скилєта, тóкого, шчò.. знáєте, гєта кòсть, єта ó, то рóстом вòт.. вòт. Булá. Ёта цєв.. цївка гєта ó. Бирцòвая кòсьть. Ó. І тáм, знáчить, чоловік лежáв. А чòгò, як єто, по якїм причїнах <sic>, тò єто вжє я ни знáю. Какòй-то вилїкán закòпаний.

А у нас тут ёсь полянка вото.. той чоловік помньо́р, то вун ора́в ту́ю полянку, то двá.. двá скилэ́ти чоловэ́ческих ви́орав. [...] над рико́ю та́ полянка, а чо́го та́м лю́ди.. появля́лись, то я́.. ми́ ни зна́ім.

А тут то́же як копа́и.. в ліс уже́ ми́ як пошла́ да копа́и земня́нку, то́т сусі́д копа́в. Зимля́нку в лесу́, од нёмцу́в як утíка́ли в ліс. То ви́копав.. пістоле́та, шо ше́ пісто́нами, пісто́ни то накладáти. І у фла́шици пісто́ни булі́. У таку́й бутíлощи ма́ленькуй. О. Ё́то все́.. Петра́ Ви́лікого таке́ ору́жие бу́ло. То значі́т та́м.. значі́т та́м во́ін зако́паний бу́в. О. Роска́зваю́т лю́ди..

А му́й дід роска́зував, шо то́ при Ія́ни Гро́зным о́т шо то́ бу́ло. Як провину́цца.. чолові́к, то.. а то́ ун йо́го суди́.. отсила́в. Ё́то ту́т ка́торга та́кая бу́ла, сси́лка. І ге́те.. село́ ге́так населе́но. Ту́ти ж из Спóрова до́роги вже́ ж ния́кий, ге́того, нима́е, ка́би то́.. круго́м боло́то. Коні́ц до́роги. [...] А сюдо́ю всьо́ ло́ткою, ло́ткою, уже́.. отсю́да [мо́но] за́йхати в Аме́рику! Ну о́т до Пíнска, а с Пíнска у ге́те.. у Ки́юв, а з Ки́ива Чо́рне мо́ро, да й.. І в Аме́рику. Ре́ками.

А кагда́-то ло́ток не́ було, а човні́ дэ́лали, чо́винь та́кий, вун. Ё́то ви́да́вбивався с та́кого то́встого де́рива, чо́вень. З ду́ба. Ё́лі з сосні́. То́встие. Ну і.. і шчо́, і на́да би́ло.. ё́то в.. у Ки́єви, і на́да би́ло рико́ю ё́хать. Поку́па́ть то́го.. чо́вна. Во́т [по Ру́си] ё́зьділі! стари́кі. Ни зна́ли, шо то мо́жна з до́сук зде́лать ло́тку. І мно́го топи́лось лю́де́й.. на ти́х човня́х. [...]

От у нас це́рков сто́яла, дре́вная, то́.. то про́сто гво́зді́ бі́ли самоде́лови. Кузне́ці дэ́лали, не́ було і гво́здей. Уже́ зго́рла то́ вже́.. по гво́здя́х. Вот мо́го ді́да ба́бушка бу́ла сто́ два́ццить п'я́ть лі́т на сві́ти, а це́рков бу́ла та́ са́ма. Во́т бо́льш как три́ста ле́т сто́яла це́рков. Ё́ іме́нія ё́то сто́яло то́же бу́льш як три́ста ле́т. (*Васи́лій Петро́вич Липски́й*)

Сон о Гитлере

Як до нас прийшли́.. са́ве́ты ше́ но пе́рший ра́з прийшли́. [...] І сні́цца мні́, шчо́.. в но́чі, ё́то сні́цца но́ччу та́к. Шо лю́ди всьо́ вті́каю́ть і вті́каю́ть, сидя́ть [...] в го́роди ге́то во́, і хавáюцца, а то́гда́ бу́ли коно́плі, ота́к [...]. І хавáюцца всі́ ти́і лю́ди. І я́ забі́гла. Забі́гла за йо́го [кля́ну] ге́ту во́, ста́ла і сто́ю, за те́й кля́ней. Ба́чу, ти́і лю́ди вже́ наза́д [...], ё́то мні́ сні́цца та́кий со́н. Ё́ біжа́ть уже́ по́пид шко́лу, [...] біжа́ть усё́ лю́ди. О́т і я́ ви́бігла, як ти́і лю́ди бі́гли, ге́то та́кий со́н мні́ сні́цца. І ка́жуть, по́йхав Гі́тлер, і біжа́т диві́тись то́го Гі́тлера. О́т прихо́джу я́ в ту́ю шко́лу, аж та́кий дві́ панéнки, и Гі́тлер, [би́ то́] та́ ри́за, бі́ на ба́тюшці. Ну, бі́ на ба́тюшці. І гуля́е вун в ту́й шко́лі, де́ то вже́ на́ші ти́е се́діли.. як са́ве́ти найшли́, да чи́ як йи́х зва́ли?.. — Ка́міте́тчи́ки. — Ка́міте́т ё́той се́дів. І гуля́е те́й Гі́тлер, с ти́ми двума́ми панéнками, не́ма́ ві́сти я́к, а лю́ди [...] лі́зуть дивля́цца. І я́ вже́ влі́зла в ти́і двéри, я́ лі́зу дивля́юсь. І о́т я́ вста́ла так ра́но да й роска́зваю́, а до

нас мно́го мужику́в ходило, [на́дто] в на́шу ха́ту, [...] Питро́вич, мно́га ту́т мушчи́н, до мого чоло́віка. І я вста́ла да й говору́, да ка́жу: «О́т та ж мні со́н типе́р снівся. Я ба́чила Гітлера». А я ж то́го Гітлера і на карти́ни ни́де ни ба́чила, а то то́чно [...] Гітлер и всьо́. А моя́ свікрóв ка́же: «[Ну́тком] роска́жи». І я ю́й уге́ роска́зваю е́тий со́н. А вона́ ка́же: «Ну́, діткі, — ка́же, (то й мно́го мушчи́н се́діло в ха́ти). — Мо́же я́ й ни дожду́. Но́ саве́ты до́вго ни побу́дуть. Да́й Бо́же, коб они́ ви́били ру́к. Они́ ни побу́дуть до́вго». Та мно́го ж, вони́.. чи побу́ли ру́к, чи не́? Най.. напáв вже німиц. І вже́ то вона́ ка́, «[По]мета́йте, діткі, ге́». Она́.. всі сиді́ли мужики́ ге́. «Што ге́тий со́н спра́вдица, ху́тко, сове́ты ту́т ни поживу́ть до́вго». [Но́ и вже́ вийшло]. [С.М.Т.: Она умерла уже?] Уми́рла, уми́рла. — (2) А ка́же, «а розгуля́єцца ту́т Гітлер». — Гітлер, да й ка́же, «розгуля́єцца ту́т Гітлер». Е́то всі мужики́ помета́ють. — (2) Но́, но́, но́. Я по́мню, як она́.. — Ка́же, «Діткі, до́вго, — ка́же, — ни поживу́ть..» — (2) А ту́т, ка́, розгуля́єцца вже́ Гітлер. — А вона́ по.. вона́ і уми́рла вже́, вона́ ни дожда́ла ге́того, пока́ тий Гітлер.. И я так о́, посади́ла ка́ на ослу́нчику, «роска́жи» — я ю́й та́к о роска́зваю, би ва́м. Она́ ка́ — «Помета́йте, діткі, шо́ Гітлер ту́т розгуля́єцца».

О теперешних людях

Тепе́р уже́ говорáть, шчо́ ка́же поробі́лись лю́ди — в Бо́га ні віра́ть, то ка́жи всі поробі́лись би чорті. Да й чорті́ ни боя́цца люде́й, а лю́ди чорту́в, да ра́зом ходя́т, да ни́хт.. [...] ни ляка́є типе́р уже́. [...] Типе́р вже́ старі́є то́ говорáть та́к. Ну́ молоді́є ска́жуть, шчо́ чому́ на́с типе́р ни ляка́є. Ну́ а стару́хи вже́ ка́жуть: бо ві́те типе́р чорті́ такі́ са́ми, би тий́ чорті́, та й ві́те чорті́. Ві́те ни ві́рите ни в Бо́га, ни в це́ркву ни ходите́, ни Бо́гу ни мо́литесь, та ві́те зроби́лись чорті́, а ніколи́ чорті́ боя́лися, ци́ Бо́гу мо́лисься, в Бо́га ві́руєш. (*Ксенія Максимовна Чепайло*)

ЗАПИСИ ИЗ С. ЩЕДРОГОР

Первый сев и выгон скота

Ну́ ї́дуть вола́ми, сію́ть. Ї́ биру́ть хлѐб кладу́ть, на по́лі, і ї́дуть ко́ньо́м. Чи вола́ми, чи ко́ньо́м. І шоб переступáв кінь то́й че́рез хлѐб, шоб ни наступи́в на хлѐб. Та́к міжі́ ла́пами кладу́ть тий хлѐ́б. Хрѐстика то́го. Та́кіє хрѐстики пиклі́. І він пере́ходить, [ота́к], і станови́ця дя́дько, і помóлиця, перихрѐсти́ця. Ї́ [допѐро] забрую́ть. І засивáють тотáк, скѐне ша́пку, помóлиця, і хлѐб лижі́ть, і станови́ця сію́ть. <И скотину выгоняют> то́же та́к. То́же та́ка́ е́ та́м, ми́ зве́мо пудворóтница. Тотó до́шка та́ка́ лижі́ть. Кладу́ть на тий до́щці хлѐ́б, і скотину виганя́ють из хли́ва. — (2) То́же ж хрѐстика биру́ть. — А е́к же. А отó от, ба́чити,

шо я вам казала, из паськи, скрайчыка скраеюць. О. То беруть скраеюць из того, хлеба, скрайчыка шо паську сватать. I каже — i тогди вони беруть того скрайчыка, i привязують до риг, корови. I она вже на пашу випушчаеь еь. Уже, каже, никто i ни помислить. Она вже буде.. ничого ни боятись. Ис тим хлебом.

Остановка пожара

От загорилося з грому, бачите. [...] ек то хмара нашла, i бахнуло на хату i загорилася. I та вже вдовийца, котора встаница без чоловіка, i бере роздываица геть совсім, i бере тую скатирть, такая скатирь есь, шчо вот накрываимо на стол. Паську сваягимо, i ми i три года ставляимо в кухор, i берегаимо. То три года i тримаимо. И бере тую скатирь, i ходить хучий кругом хати, голая, три рази обижить. I отак уше от хати махае ж. О. I отак отак о, от того, одбивае тий скатерою, кругом три рази обийде, i той огонь зразу вгору, пушов, уже больш хата ни загорийца ничия. Хай она и близько буде. О. [...] Кеслим молоком лють. Лють. Тото вже як хочить угасити. Як мниго уже есьть, избийца людий, i молоко зносят хучий, i кеслим молоком можуть залити. A водою николи. Нет. Того пожара, шо од грому. (Акулина Викторовна Середюк)

О бусне (аисте)

Про бусня. Вийшли на двір, литить бусник. Литить бусник, i просто перекотилася баба, каже: «Буснику, буснику, нихай тоби i купер болиь, а мині с[тэ]на ні». I знов так, три рази. Каже, «Буснику, буснику, хай тоби купер болиь, а мині стена ні». Всьо. [...] Ну ек печуть бусневу лабку, тото вже.. пече мати ек бусневу лабку, i дае дитини, i виходить на двір, i она каже: «Буснику, буснику, оде твоя лабка!» I знов так, а «Буснику, буснику, оде твоя лабка!» [...] Треба три рази. I знов каже. Та «Буснику, буснику, оде твоя лабка!». I бижить дитина. Всьо. [...] Доки вна до хати добижить то дитинка, то она вже його трощить i їсьть. (Акулина Викторовна Середюк)

Удар молнии

Ну, затне грим на ту.. затев оде в нас на жинку. То иий зразу, она стояла коля печи, i ек раз, тилько она чигуна засоввати в пичку, i зятало. I иий зразу так i оглушило. I забило. I она [...] уже нижива та баба. [...] вси кажуть — шчо зробити? I хутчий взели там ямку выкопали на мисти, i сунули в ямку. Там само, на мисти, в хати, там був пид, ни було пудлоги. I иий сунули туда в ямку, отак, по горло. I так иий тримали [танике] доки она стала говорити. I ож[i]ла. Ожила. I она. [лядишча], два часа! лижала в тий ямци. (Акулина Викторовна Середюк)

Больной ребенок

От больная дитинка. Больная дитинка, і треба на сиридохресну дорóгу віністи хліб, і взяти в рубáжичку, теї дитіни. І віністи. Тó як перейде ніч, як ничó ни трóне тóго хліба, і теї рубáжички, то дитіна буде живá. А як забере, то дитіни нимá, щчитáй. (Акулина Викторова на Середюк)

Состязание знахарей

Нú, [мий] дід бúв, і знáхор знов дїед, йогó звáти [Наначúк], на сїом силі. Вот була свáдьба. Нú вони спóрили, мий дід говоріть — шо «я бильший знáхур», а тий говоріть, шчо він бильший знáхур. Нú і той, шчо знáхур, [взєв] налив стакán горілки, [и всадив] мизинця пáльця у стакán у той, и кáже з моїм дідом — давай вип'їмо. А дід кáже — «Є ни хóчу». Кáже, узгорнúв три пáльці і говоріть — «О, на нибисáх знáхур. А я ни хóчу пити». [Пір] ухóдит дочкá дїдова. Тогó дїда, шчо.. ни знáхур. Танцьовáла. Шіснащить лїт булó, такá хорóша дочкá. І той знáхур говоріть — [Бóхна], ході но вип'їмо! Из синей вихóдить. Ну вона ничó ни знáе, — давай вип'їмо! [Чи] вжє ж бáтько їй пудказáв — ни пий! Нó. А вона взяла випила. [Єк] випила, и зрáзу кáшіль, і кáшіль, да [...] нáчала кáшляти, нú і пушлá і в сїни [вжє], і на двір, і кáшлела, і кáшлела, і рвє йиї. Стáло рвáти. Нú рвóти. І тогó. Ї.. до вєчера була заслáбїла, [шчо нá], і пушлá додóму. Пушлá додóму, [шчо тák о думали], шо [...] стáлося. І слáбá, і слáбá, на дрúгий дєнь свáдьба, ужє ни хóче итї, но кáшляє і рвє йиї, тий рвóти. А ó типїр ужє сказáв бáтько ї, шчо.. [треба вжє итї] с тїм знáхором, і той знáхур ек би випив той дід — дїдови б тоє булó, а дід ни схотів пити — óт ужє на дочкú. І слáбá і слáбá дочкá, і по докторєх, і скрїзь і по знахорєх — ничó ни мóжна скїнути, [...] Ї.. то в сїм лїт вїсохла, прóсто хтó зна, а сїм лїт слáбá була, а звáлась як, [...] ци Вóльга.. ци Гáна, Гáна звáлася, Гáна, ну Гáна звáлася. І тогó.. і.. той ужє знáхур казáв, ходїли, тó хóб одробїв, просїти. А він кáже, єтий знáхур, нихáй возмє бáтько на сибє, то є на бáтька пирикїну, на тогó шчо.. заклáдасться. То є мóжy пирикїнути на тогó, а аж нїт, я ни мóжу цє [а]дробїти. Но [йму] і давáли і могорїч дóбрый, і грóши шє, — да кá — «Є ни мóжу». Óт сїм рóкїв була, була дївчина.. — (2) А бáтько рїдний ни схотїв? — Нú, ни схотїв ужє. Ну шчóсь тбї бáтько ни схотїв. [...] І тák с[и]м лїт була і умирлá. Умирлá, нá сїм лїт изробїв, і сїм лїт і.. умирлá.

Смерть

Булá в минє систрá больная. І мині на сні приснилося теї нóчі, якєї ужє... як ужє вона мáла [си] умирáти. У нóчі приснилося, а на дрúгий дєнь ужє вона вмирлá. Увєчур. У дєсїть часóв. Вóт мині приснилося тák.

Шо лижіть коля пэчі, коля йиі, дэ вона лижэла, на йиі постэли, дівчинка малэнькая. І убра́ная бу́ла в йиі одэжу. І э питаю тэю дівчинку, говорю: «Чо́го ти, дівчинко, вбра́ная у Мила́шчину одэжу?» А вона го-ворить: «Тогó я вбра́ная в Мила́шчину одэжу, потому́, шчо́ мині трэ́бе, ужэ в йиі одэжу вбира́тися». А я говорю — «А хтó ж тебi.. а хтó ж йi одрубáв рúку і нóгу одnúю?» А тá дівчинка гóвóрить — «Я одрубáла». — «А на шó ж ти одрубáла?» — «На тóе я одрубáла, шо́ мині прика́зали вжé [а]друбáти». — «А коли́ ж тi одрубáла ту рúку і нóгу?» — «Я i [а]друбáла рúку і нóгу у сэриду». А тодi вжé у сэриду.. нi, в п'ятницю, «у п'ятницю одрубáла. А вжé в сэриду — усьó закóнчу. Одрубáю рúки [...], одрубáю i нóги, одрубáю i гóлову і всьó гэт́ [на мéл] порубáю». — (2) А тий ни забóлила в п'ятницю рука? — Нó. Йi 'нняя́ло. Йi у п'ятницю 'нняя́ло рúку і нóгу. Отó вона́ гóвóрила, шо́ в п'ятницю.. одрубáла рúку і нóгу. «А вжé в сэриду всьó закóнчу». А я росэ́рдилася на тую́ дівчинку, і взелá йиі, і занислá дилéко, дилéко, хоб йиі́ ни бу́ло. Росэ́рдилася. А то смéртъ, на снi присни́лася. — (2) Ну й пришлá сирьодá, умирлá! — Пришлá сиридá, розвiднилося — я кiнулася, прокiнулася, и вона́ всé прóсить: «Ай дэ́ тáя смéртейка, ой тáак минi бóльно, ой тáак минi т'яжко», — а я лижó й дúмаю — ужэ́ ж твóя смéртийка лижіть куля́ тибé, ужэ́ сьогóдне забирé тибé. Бб́ ж гóвóрила, шо́ «в сэриду всьó закóнчу вжé, порубáю гэт́». Вóт пришлá сиредá, пробулá вона́ тоi диньбóк, шé, а вéчур у дэ́сить часóв ужэ́ й умирлá. [...] закóнчила смéртъ. То вона́ минi на снi присни́лася, та смéртъ. Ни я́вно. Ни я́вно налiчно.

[...] (2) Агá, моi мáттира мáти помирáла, а моé мáти бу́ла зáмужом. I óт мáти больнá, пушлá мáти до мáттира на нiч. А то дiвщица на пичi гусь такá виликá сидiть. Бiлая. А мáти вжé лижіть. Слабáя, моi мáттира мáти. Ó, и мáти кáже злякáлася, хтó знá нó éк, шчо́ кá, э́ бáчiла так часóв в двенáцить тiю́ гусь на́ пичi. А дэ́ вжэ́ вона́ подiлася, тá гуська, ни бáчiла э́. [Ó́ éто], кá, в часóв тáк в сiм, розвiднэ́е, або́ то́ бу́ло зимóю, i вмирлá мáти.

Проданная жена

Нú́ бу́в чоловiк i жiнка, онí хозьявáли, булí в них дiтьки, сiльнó чоловiк пiв. Пiв тáк, i приде́ додóму, жiнку́ б'э́ i ругáецця. А вона́ всé тирпiла, тийко́ Бóгу моли́лася. На колéна пáдаэ́ i [тэ́рпле, зáно] Бóгу мóлицця, аж пла́че. Пла́кала вона́, а вiн пiв. До тóго́ вжэ́ допився, вжé нимá ничóго. Вжэ́ нимá [...] грóшii пiти. А жiнка тийко́ Бóгу мóлицця, такá вона́, до цéркви ходiла. Нú́ й вiн пушóв.. типéр в [...] хóдють, а колiсь в корчму́. Пушóв у корчму́ пiти. Í всí там сидéть п'ю́ть, а в йогó́ вжэ́ нимá грóшii зáшчо́ пiти. А тó пухóдить до йогó́ чоловiк. Низнакóмий, в капилю́хi такiм. «Чó́ ти, чоловiче, [такó] сидiш, усí п'ю́ть, го, а тí ни п'эш». Кáже, «У́ минé грóшii вжé́ нимá, ужэ́ э́ всé́

пропів, нимá за шчó і дітій [да] видкорміти». — «Нú то, — кá, — ё тебi да́м зóлота, ходi. Цiлий мiшóк, тийко тi мнi свóю жiнку дасi. Ё, — кá, — скажú на нéкое врёмне, i тi мнi ю дасi». — «Нú, — кá, — дóбре». [...] Ну завiв вин йогó, туди, кá, «Копáй». Вин стáв копáти, докопáвся до зóлота, — «Берi скiлько хóч! Скiлько здúжаеш». Тóй чоловiк брáв, брáв, брáв цiлий мiшóк, кiлько заздúжав. Набрáв и подáв йомú, i. «Идi пiй. Тiлько, — кá, — тогдi-тогдi (вин сказáв колi), привидеш минi жiнку», скóго днé вже. Чи тó чириз рiк, ужé є забúлася, чириз скiлько. Ни хóчу казáти. Нú, [тийко] кá, «на сé мiсце, тák у. дванáццить часóв. Вночi, привидеш на сé мiсце». — «Дóбре». Óт вин п'ё, ходить, п'ё i п'ё i п'ё, i гуляе, приде додóму, жiнку ругáе, i б'ё, i виганяе з хáти, а жiнка [...] з дiткáми поночуе. Приде i Бóгу мóлиця, Бóгу мóлиця сó сльозáми. Ёк упаде дé вин ни бáчить, i прáмо тák прóсить Бóга, шоб Бóг його навирну́в в добру пúть. [...] Чёс пидхóдить, колi вже вин казáв тú жiнку вистi туди. «Нú, [вбирáйся], — кá, — жiнко, пийдимо». — «А куди ж мi пийдимо?» — «Ходi, нó, зо мною». Нú жiнка попрáшчелася из дiтьми i iде. Идúть вони гóродом [людéвим] i бáчуть — цёрквa одкрита. I кá, «Óт, чоловiче, пустi минé до цёркви! Всé є Бóгу помолóся послáднiй рáз». — «Нú йдi, тiлько дiвися на часi, шчоб дóвго ни булá. Минúт пiтнáццить тó [...]». — «Дóбре». Ёк пишла жiнка в тú цёрков, i упáла вона, i засну́ла, пирид икóнами. Засну́ла. А тó вихóдить Мáтiр Бóжя, — она́ упросiлася [впирóд], шо то тák она́ тирпiла такi скóрби. I бiв вин йи́, i пропивáв усé, i диткi ганя́в, голóдни були́, i холóдни [хтó кáжуть]. I Мáтiр Бóжа йи́ послу́хала молiтви i зишла́, на йи́ сóн накинóула, она́ засну́ла, накинóула бiлу тую на сибé тák одéжу, i вин иде́ [прóч], а она́ за iм. Вин дúмае, шо тó жiнка йогó, тák ек ходiла жiнка. Вóт вин i привiв на тé мiсце, дé тé зóлото брáв. Привiв i постáвив. А то шумé [...] пúшча, аж зимнé дрижить. Так литить. А тó литить нидóбрый. Нидóбрый. Нó вин дáв зóлота, i тогó. I вин пидхóде, i кá — «Привiв жiнку?» — «Привiв». Тийко до жiнки — той i кiнуло огнём на йогó, i спалило зрáзу. «Óх, — ка, — шó ж ти минi привiв, ни жiнка, а Мáтiр Бóжа», а йогó зрáзу спали(ло), ну Мáтiр Бóжа сильнiйша она́. I йогó зрáзу спалило. [...] Вóт той [з лякú] i пушóв. Иде́ назáд вин, тей дорóгоу ужé. Иде́, иде́, i пудхóдить до тей цёркви, шо жiнка засну́ла, а тó й вихóдить жiнка. «Óх, чоловiче! Прости́ минi, — пробáчиння прóсьть, — ё засну́ла, ти минé пускáв на пiтнáццить минúт, а ё скийко дóвго спáла. Прости́ минi, — йомú впáдае в нóги i шоб прости́в, ни бiв йи́. А той чоловiк кáже, «ни ё тибé про.. ни тi минé пробáчиння прóсити-миш, а ё тибé. Ё виновáтий, тák i тák, прости́ ти минi, начёв роскáзовати. Ó, i она́ пушла́ додóму з iм, i вже стáли хозяйóвати, i Бóгу вдвóх молiтися, i Бóга слáвити, (i пиристáв пiти), i дiткi годовáти, óт ёк булó. Ó, то [...] чiтáла в кни́жци, в кни́жци чiтáла, ё слúхала.

Мужья-покойники

Колись було, ба́тька росказовав. Колись було так. В одній ха́ти було три си́ни. О́т і вони́ пожинілися. Та́м жили́ скілько літ, і ти́ї сини́ по-вмира́ли, а їхни́ жінки о[т]ста́лися. Оста́лися жінки́, їм так тяжко́ було робі́ти, і пушли́ жи́то же́ти вони́. І пушли́ втрьо́х жи́то же́ти, іду́ть, по-над мо́гилками, затоми́лися вони́, а то́ ка́жуть — «О́т, у всіх мужі́кі є, і помага́ють же́ти жи́то, а на́м ни́хто́ ни́ помо́же. Хоб хт́о пришо́в допо-ми́!» А та́м одозва́лися шо́сь на мо́гилках да́ло зна́ти, ка́, «Се́ї но́чі ми́ при́йдимо до ва́с». О́т [та да й] пушли́ вони́. Пушли́, вже́ ти́ї поляга́ли, а ти́й.. найме́ншого си́на жінци́ пудказа́ли, шо́ «Касьо́, ни́ ляга́й спа́ти». Вона́ росказа́ла [а]дне́ї жінци́. Што́ ка́же, «Та́к і та́к на́м отве́тило». І вона́ взя́ла пі́р'я у ру́ки і пошла́ на го́ру спа́ти. Пушла́ на го́ру, і ка́же уже́ спле́ть, вона́ ни́ спі́ть, [ти́йко та́к вже́], сиді́ть дожида́є двана́дцять ча-со́в но́чи. То́ ся́к каза́ло, шо́ «Ми́, — ка́, — при́димо у двана́дцять ча-со́в но́чи». І у две́ри сту́кає та́ ти́ї при́ходять. При́ходять ти́х два́ до сво́їх жіно́к. Поляга́ли спа́ти, вже́ вони́ їх позаму́човали, а то́й ме́нчий, їхній бра́т, шука́в-шука́в сво́ю жінку, ни́ нашо́в. Пото́м [уже́ ни́] ста́в в си́нях шука́ти, ста́в лізти на го́ру, шука́ти жінку, і ти́йко шо́ [пивне́ра] брéнув. І вона́ півника́ то́го яко́сь [ципину́ла], и́ ти́й півник і́к заспова́в. І вже́ ві́н [...] ни́добре́, ві́н зляка́вся, як то́то півник ста́в спова́ти, і́й упа́в з те́ї ре́брини. І уже́ роз.. та́к розвидне́ся, вона́ вста́є, при́ходить у ха́ту, і ти́х дві́ жінки́ ни́живи́х ли́жеть, заму́чаних, а ти́йко вона́ одна́ оста́лася жи-ва́. Ну́, і зашумі́ло, та́к зашумі́ло, з ха́ти ек ушло́, ві́тром [при]да́лося, ну́ а́ли вона́ і́х ни́ ба́чила. Вона́ і́х ни́ ба́чила, то́ бо́єлася зла́зить. Ти́йко чу́ла, шо́ шу́м та́кий бу́в, и́ кри́к у ха́ти бу́в. [...] почу́ла. І все́.

«Богу в жертву»

У ми́не ма́тира чита́ла кни́жку. Та́ке поуче́нне для люде́й. Оди́н хлóбиць, па́ринь молоди́й, умира́в. І ни́як ни́ міг умира́ти. [...] чо́го ви́н ни́ мо́же вмерти́, о́т-о́т умира́є, а ни́ мо́же умира́ти. [...] Та́й як [про-ти́мився] і ка́же: «Бо́гу в же́ртву!» Як ві́н це́ сказа́в, та́к ві́н і ста́в жи-ва́ти. І ста́ла ро́дина пита́ти — чо́го ти́ та́к умира́в, умира́в, [до́вго] ни́ умер. А пото́м сказа́в «Бо́гу в же́ртву». Ка́же, «До ми́не сме́рть при-хо́дила, хоті́ла ми́не забра́ти, а я́ все́ отка́зовався, шо́ ні хоті́в умира́ти, і та́к я́ боро́вся из сме́рти. А сме́рть ка́же — „А ти́ [...] гріши́в на сью́м свьі́ти, як ти́бе злоди́йї обукра́ли, то́.. як ти́бе злоди́йї обукра́ли, та́ ти́ ду́же проклина́в і́х. А тре́бе каза́ти за́вші, як то́бі яка́ невда́ча, «ха́й бу́де Бо́гу в же́ртву». А ти́ сьогó ни́ зна́в каза́ти. Во́т ти́ пі́деш і́.. в о́гонь ве́чний“. І я́ та́к ни́ хоті́в умира́ти. [...] а по́ті я́ сказа́в „Бо́гу в же́ртву“, во́т сме́рть і́ отпусти́ла, на́ пока́яння». Во́т и́.. От ти́х по́р ти́й хлóбиць ста́в всіх поуча́ти, яка́ ни́вда́ча, хт́о ко́го чи́ обукра́де, чи́ обіди́ть, то́ тре́ наказа́ти «Бо́гу в же́ртву», і всьо́ бу́де хара́шо́.

Мертвецкая вода

Їк була я больная, от їздила у Ковиль, і там одна жінка говорила. Шо каже, як шчо. [...] їк шчо вступіши із-пуд мирце воду, їк ми.. от мирець умре, озмеш теї води, і што возьме набирає пудолле пуд хату, пуд поріг, і ти идеш, уступіши у ту воду, і обизатильно, і шо пудливалось на тибэ, то тибэ геть скалічит, но шо пудливалось на другого симнянина, а ти вступіши, то ка, буде тибэ крутити, мотаги, но ка, ні, тибэ ни скалічит. [...] От и так же ж і є. Шо пудили пуд нашу хату воду і є ступіла у те місце, [і довго ж я боліла ...], пушла до знахора. Но вже на мине сказаіи, шо умре. «Уже якось вона умре, ни буде». І пушла є до знахора до 'дног, то він [...] поговорів і зробів, каже: «Йди додому, і [хоче ся] спати, ни лягай спати на дорози. [То шчо] лєжеш спати, тибэ замучиють». І є иду дорогою, і мине [...] качєс, спати хочиця. — (2) А вже тирпіла, шоб.. — І тирпіла. І каже: «І придеш.. придеш додому, нехай лякав би те, а скидайся геть і лягай спати, то вже [...] та твоє бідá перейде сном. А [шчо], — ка, — ни заснеш, так тибэ і мучитиме». От пришла є додому, і вбома ни було кому там всьо попорати, а ся була малая, [...], то ше моє сестри дівчина. І хлопиць у мине був, і пришла маіи [на ме] роскричалася, «де ти доси була», то ту в доми роботи, нимá никого, тилько ж є маіи й батько, сих двоє. І є встала порати. А мине спати клонит, і є ни заснула. Ни заснула, то тильки в ноці легла спати, і батько й маіи, так всі спимó. А то у двєри стукає. Постукало у двєри, а є [роспустила очі], ни спала, тико так. А то каже — «Вольго!» Встала є. [...] «Вольго!» Ни дзиваюся, і третий раз. І крикнула «Вольго». Є злякалася, накрилася одиялом, — (2) З головою? — З головою накрилася, [...] то вже злякалася, шо ж то мине викликає. Типирки рано встаю: «О, тато, мине, кажу, шось викликало». — «А єк, шоб?» Так и так, каже батько: «Біжи ти знов туди». Пушла є знов до того знахора. Пушла, стала казати: «От, — кажу, — мине сеі ноці викликало». А йогó жінка говориць: «А шо ти, каже, ничого ни сказала йому?» Казу: «Є боєлася. [Та ни дозналася], ни знала, шо». Казе: «Требе тибі було казати так. Устати, „Чогó ти хочиши од мине? Шчо пришов? [То лі] по доброму, то ходи поговоримо с тобою, а ек што ти пришов од мине хочиши плохо, так возьму онде во, ту (коцюбу в нас говоряць), — ка, — ек возьму коцюбу, то ма́ло тибі мисця буде!“ От, — ка, вонó — тибі [то] сказало». А ка [...] «Чи спала?» Казу: «Не, ни лягала спати». «Ну то, — ка, — всьо, ек ти ни лягла спати, [значьит] і тебi нихто ни поможє, і [вжє, — ка], — твоя бідá ни одийде». От и так и было. — (2) І болю, каже, і досить. — І досить слабую і бідá моє ни одходить. Ну й так и є бідá і теперека. [...] є ек у ту воду.. уступіла, так є і помню, [...] мині началó. Входила є.. на двір вишла так, десь у дванацать часов. — (2) У ноці. — У ноці, входила д хати, [понад цей] ногою — [то менє оця права нога скалічана],

— понад цієї ногою до хати вишів кіт. Вишів до хати кіт, [а є кажу, «Тату], — кажу, — кіт увишів». А батько каже: «Засвити огонь і вікинь того котя». О. [...] І є засвятила, лямпи були. Засвятила, і шукала, шукала того котя, і ни нашла. Скрізь, і попу лавами, скрізь обшукала і ни нашла, [є] с тих пір міні стала ного побоблювати. А то болість.. болість увишла в хату. <Эту воду надо> закоповати. — (2) Закоповати [...], десть пуд дерево, пуд дошку так о. [...] — Шоб ништо ни ступів. — (2) [...] ек мій батько умер, [...] восьмий рік. Батько умер. І помили батька, [...] і одна жінка говорить: «Віте тей воді ни виливайте, а поставте хай ночує. Хай, — каже, — ночує та вода, ни виливайте». А друга жінка ка: «Ни віруйте». — Шоб вона ни.. — (2) «Вилийте, то, — ка, — може вона хоче якому набрати, то, — каже, — на тим світи буде батькови вашиму плóхо». То скільки вона на мине і на мою сестру сердилася. [...] Каже, «ни виливайте, а хай стоить». А вони взяли так и вилили [на копанку].

Сбывшееся предсказание

<Солдат попросился переночевать в дом, где хозяйка лежала в родах>. Вони кажуть: «Иди ти [видся], солдатик, бо у нас ниспокойно», він ка: «Ничого». Ну от він и пириновичав, там уродився хлопчик. Уже він, каже, дваццить петь літ служив. «Ну покажи ми мальчи-гана». Того мальчишку. Вони показали, він каже: «О, він отця свого вб'є, а з матірью буде жити». Ну і уже ж у їх одна дітина уже ж.. батько.. Тий син батька вб'є, шчо зробити. Вони зробили таку скринечку і пустили його на воду. І хай [...] екі його знайде, забере. От він скійко літ, а колись у приюти годують, вигодують і йди куда хочь, ни так ек типер роботу дають. Ну він и іде, шоб шукати наймити. Приходить проситися наймити. Ну каже — той чоловік богатий, — «Ну хай, — каже, — живе», вони тийко удвох из жінкою. [Іх і жалко було тих дітей ни пускати.] Ну і він и.. той уже чоловік каже: «Будь куль мене етим.. джюрним куль садка, садка вартуй». Ну і він вартує. «Буде дехто іти — і крикни два рази, „стой“». Ни стане — а третій раз стрілей». Ну і він вартує, [а хазяй] иде його пробує уже, чи він добрий слуга. Ну і він иде, ай тот кричить «стой!» — той ни стоить, «стой!» — той ни стоить. А третім разом вістрілив, от, і забив його. Ну забив його, вже ж хазяйка — нима. Наймита уже взела за чоловіка. Ну живе вже він, і вона ж не відає, екий він. Ну він живе, родилася і дітинка знов. Потцанчик уродився. І він [...] — «Вот, — каже, — ек. І є такий малинький був, і мене мать пустила на воду. І вот і вирос і годовався в приюти, типер — і наймиту шукаю». Ну а мати [вже ю] сердце [лопло]. Ни виконала мати. (*Ефросинья Михайловна Петручик, 1903 г. р.*)